

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 17 - Sayı / Issue: 33 - Yıl / Year: 2022
Şubat / February

ISSN: 1306-4223

Hıristiyanlıktaki Keşişliğin Kökenleri

The Origins of Monasticism in Christianity

Mehmet AYDIN

Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr., Retired Academic Member

mhaydin942@gmail.com

orcid.org/ 0000-0003-4640-2972

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme / Review

Geliş Tarihi / Received: 20.08.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 16.11.2021

Cilt / Volume: 17, Sayı / Issue: 33, Sayfa / Pages: 9-21

Atıf / Cite as: Aydın, D. (2022). Hıristiyanlıktaki Keşişliğin Kökenleri [*The Origins of Monasticism in Christianity*], Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-*Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 17/33: 9-21.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.*

Hıristiyanlıktaki Keşişliğin Kökenleri

Öz

Hıristiyanlıktan önce yerel Pagan Dinlerinde ve Tabiat Dinlerinde ve hatta Yahudiliğin bazı mezheplerinde prototip olarak keşişliğin bazı örneklerini görmekteyiz. Özellikle CYNIQUE'lerin ve Maniheistlerin dünyadan uzaklaşma eylemleri, bekârlığa aşırı eğilimleri, Doğu Dinlerinde dikkat çekici şekilde varlığını devam ettiriyordu. Bunun için Vaftizci Yahya'nın zahitliğe dayalı yaşam tarzı ile Hz. İsa'nın hayat tarzındaki zahitlikte, iki ana kaynak etkili olmuştur: i. yerel pagan dinlerinin zahidane uygulamaları ve ii. İlahi Dinlerin geleneksel şekilde asırlar içinde intikal eden kalıntılarıdır. Ancak Hıristiyan keşişliğinde dikkat çeken İsa'nın ve St. Paul'un evliliğe karşı temkinli tavırları, yerel Tabiat Dinlerinin kalıntıları ile Orfisme'in kalıntılarıyla belli bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Hıristiyanlığın, Kutsal kaynaklarındaki dünyadan uzaklaşma ve cinsel perhiz fikri, zaman içinde Hıristiyan zahitliğinin en belirgin özelliği olarak kabul edilmiştir. Aslında İsa ve St. Paul, dünyadan uzaklaşmayı ve evliliğe karşı ilgisizliği bir emir olarak değil, bir tavsiye olarak söylediği halde, Manastır Hıristiyanlığı ve Kilise Hıristiyanlığı bu tavsiyeyi Hıristiyanlığın temel emri olarak telakki etmişlerdir. Hatta bu tür zahitlik uygulamalarına, bedene işkence yapmak, günlerce aç kalmak, evli erkek ve kadınların ailelerini dindarlık adına terk ederek inzivaya çekilmeleri gibi aşırı zahitlik eylemleri de eklenmiştir. Resmi Kilise, bu aşırı hareketlere karşı zaman zaman tavrı olsa da, bu tür uygulamaların önüne geçilememiş, Hıristiyanlık bu tür keşişlikle âdeta bütünleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Keşişlik, Kilise, Manastır, Cynique, Orfisme, Cinsel Perhiz

The Origins of Monasticism in Christianity

Abstract

We see some early examples of monasticism in local pagan religions and nature-based belief-systems before the time of Christianity, and even in some sects of Judaism. In particular, the Cynics and Manichaeans' acts of alienation from the world, and their extreme tendency to celibacy, continued to exist in eastern religions in a remarkable way. Two main sources are particularly useful concerning the ascetic lifestyle of Jesus Christ and John the Baptist: i. the ascetic practices of local pagan religions, ii. It would be the traditional remnants of the Celestial Religions that have been passed down through the centuries. However, notable in Christian monasticism is the suggestion that Jesus and St. Paul's cautious attitudes towards marriage indicate a certain degree of interaction with the remnants of both nature-based belief systems and Orphism. Christianity's idea of alienation from the world and sexual abstinence as prescribed in Holy Books has been accepted as the most prominent feature of Christian asceticism over time. In actuality, although Jesus and St. Paul spoke of both estrangement from and indifference to marriage as a recommendation rather than a commandment, monastic Christianity and Church Christianity considered this

advice to be among the fundamental commandments of Christianity. Even extreme acts of ascetism beyond this were added, such as self-flagellation, fasting for days, and the seclusion of married men and women leaving their families in the name of piety. Although the Church occasionally took a stance against these movements, such practices could not be prevented. As such, this form of monasticism is almost an integral part of Christianity.

Keywords: Monasticism, Church, Monastery, Cynic, Orphism, Sexual Abstinence

1. Giriş

Batı dünyasında ve İslâm dünyasında Hıristiyan keşişliği/ruhbanlığı konusunda bugüne kadar kayda değer bir çalışma yapılmamıştır. Keşişliğin bizzat Hıristiyanlıktan mı kaynaklandığı yoksa yabancı dini akımların tesiriyle mi oluştuğu konusu oldukça tartışmalı bir konu olarak Hıristiyan kaynaklarında yer almıştır. Özellikle ilk Hıristiyanlık dönemi hakkında ve kilisenin teşekkülü hakkında oldukça vukufiyeti olan ve bu alanın duayeni sayılan Alman bilim adamı Prof. Dr. Hans Lietzmann'ın, "Eski Kilise Tarihi" isimli dört ciltlik eserinin dördüncü cildinin sonunda bu konu enine boyuna tartışılmış ve Hıristiyan keşişliği/ruhbanlığı konusunda çok çarpıcı görüşleri bir araya getirilmiştir.¹ Bu çalışmada, Prof. Hans Lietzmann'ın incelemesini temel alarak, hem onun fikirlerini hem de Hıristiyan Kutsal Kitabındaki, Resüllerin İşlerindeki ve Havarilerin Mektuplarındaki konuyla ilgili görüşleri analiz etmeye çalışılmış, bilgiler sentezlenerek sonuca ulaşılmıştır.

Yüzyıllar içinde Hıristiyan keşişliği/ruhbanlığı, teşkilatlanıp, belli başlı bir müessese haline gelinceye kadar birçok menzilden geçmiştir. Hz. İsa'dan önce ruhbanlığın, Hıristiyanlıktaki durumu, Hıristiyanlığın temel kaynaklarına göre çok da açık ve kesinleşmiş bir konu olarak görülmektedir. Hz. İsa'dan önce dikkatimizi çeken Vaftizci Yahya'nın yaşam tarzı, aslında çok önceki ilahi dinlerin bir kalıntısı olarak dikkatimizi çekmektedir. Önemli bir zahitlik örneği gösteren Yahya, sadece çekirge ve yaban balı ile yaşamaktaydı ve oruç tutmayı, tövbe etmeyi, dünyanın sonunun yakın olduğu felsefesini yayıyordu ve bu düşüncelerle insanları vaftiz yaparak tövbeye davet ediyordu.² Hz. İsa'nın zahitlik anlayışı belki temelde Yahya'nınki ile birleşse de kısmen bir yaşam farkı dikkat çekiyordu. Hz. İsa yiyip içiyordu, pek oruçla ilgisi yoktu. O da dağlarda mağaralarda ibadet ve tefekkür için yalnızlığı seçiyordu. Ancak inandığı felsefesini, şehirlerde, kalabalıklarda ve zenginlerin sofralarında yaymaya çalışıyordu.³

¹ Prof. Dr. H. Lietzmann, Eski Kilise Tarihi, IV. Cilt, Tercüme Prof. Dr. Mehmet Aydın, Konya, 2016, s. 381-444.

² Matta, 11/18-19; Luka, 7/34; Markos, 2/18.

³ Luka, 7/35; Luka 14/7,12.

Yahya'nın zahitliğiyle Hz. İsa'nın zahitliği arasında gerçekten çok kısmî bir fark dikkat çekiyordu. Yahya, kıyametin yakınlığı üzerinde propagandasını merkezileştirirken; Hz. İsa da insanı, dünyaya bağlayan şeylerden kurtarıp, Tanrısal krallığa girmeye yönlendirilip, ısrarla dünyaya muhalefeti işliyordu.⁴ Sonuçta Yahya'nın zahitliğiyle, İsa'nın zahitliği bir noktada keşişiyordu; her ikisi de dünyaya ilginin değersizliği ve dünya ile ilgili olan cazip şeylerin önemsiz olduğu noktasında birleşiyorlardı.

Hız. İsa, dünyanın cazibelerinin, Allah'ın çağrısına cevap vermede büyük bir engel olduğunu söylüyordu. Hatta bunu şu meselle delillendirmeye çalışıyor, "Deveyi iğne deliğinden geçirmek, bir zenginin Tanrısal krallığa girmesinden daha kolaydır" diyordu.⁵ Bunun için zenginler, mallarını satmalıydılar ve fakirlere dağıtmalıydılar. Bundan dolayı, servetleriyle Hıristiyan cemaatine hizmet edenler daima övülmüşlerdir.⁶

Verdiğimiz Hıristiyan kaynaklarının üzerinde durdukları temel konulardan birisi de, dünya malından ve servetinden uzaklaşmak ve Tanrısal krallığa girmeye hazırlanmak olarak görülmektedir. Hız. İsa'nın Hıristiyan keşişliği için üzerinde durduğu ikinci önemli konu, evlenmenin önemsizliği konusudur. Bu konuda İsa, açıkça bekâr kalmayı teşvik etmektedir. Bunun için şöyle demektedir: "Göklerin melekûtu uğrunda kendilerini hadım edenler de vardır. Bunu kabul edebilen etsin."⁷ Bu ifadeye İsa, bekârlığı övmekte ve evliliğin Tanrısal krallıkta öneminin olmadığını açıklamaktadır.

Hıristiyan keşişliğinde/ruhbaniyetinde bekâr kalma, hep övülmüştür. Mesela, St. Paul, Petrus'un yanında bir kadın gezdirmesini hep kınamıştır.⁸ Bunun için St. Paul de İsa gibi evlenme konusunda temkinlidir. Aslında St. Paul, evlenmeyi yasaklamıyordu. Ancak ona göre evlenme, insanı Allah'tan uzaklaştırıyordu ve insanı dünya'ya bağlıyordu.⁹

2. Hıristiyan Keşişliğinin Arka Planı

Hıristiyanlıktaki, kadına ve evlenmeye karşı olan fikir iki önemli kaynaktan geliyordu: Eski Doğu dinlerindeki ve Yahudilikteki kadının hakir görülme olayından, Hıristiyanlık, bu fikri, ondan miras almıştır. St. Paul'un beyanatları bunu açıkça belirtmektedir.¹⁰ Hatta St. Paul'e göre, "Cinsel ilişki", Tanrının önünde insanı kirlendirmektedir."¹¹ Bu fikir çok eski tabiatçı dinlerde de görülmektedir. Çünkü tabiat dinlerinde, dua edenler ve kurban takdim edenler

⁴ Luka, 14/26.

⁵ Luka, 18/25.

⁶ Luka, 8/23.

⁷ Matta, 18/12.

⁸ I. Korintos, 9/15.

⁹ I. Korintos, 71/26, 29, 31.

¹⁰ I. Korintos, 11/3-10; 14/34, 35.

¹¹ I. Korintos, 7/5.

için özel perhizler vardı. Muhtemelen rahiplere ve rahibelere dayatılan bekâr kalma fikri, bu inancın bir yansımasıdır.¹²

Görüldüğü gibi cinselliğin ve kadına karşı olan bu ilgisizliğin Hıristiyanlığa, yabancı bir unsur olarak girdiği görülmektedir. Bu konuda evlenmeden tiksinti duyma fikri, özelliğini zaman içinde kaybederek adetâ bir ahlâk örneği olarak görülmüştür.¹³ Hem Hz. İsa, hem de St. Paul, kesin bir emir olarak değil, bir tavsiye olarak bekâr kalmayı önermişlerdir. Ancak bu öneriler, zaman içinde eski Doğu'nun tabiatçı dinlerinin kalıntılarıyla belli oranda senteze ulaşarak, Hıristiyan keşişliğinin temel karakteri haline gelmiştir.

Böylece zaman içinde, Hıristiyanlıkta iki ahlâki telakki oluşmuştur: Evli olanların ahlâkiliği ve bekâr olanların ahlâkiliği. Zaman içinde ikinci ahlâk telakkisi Hıristiyanlığın ve özellikle manastır ve kilise Hıristiyanlığının temel özelliği haline gelmiştir.¹⁴ Üstün ahlâka sahip olanlar, bekâr kalanlar ve mülkiyetlerini Hıristiyan cemaati uğruna harcayanlardır. Daha sonra bu öneriye, "Mükemmel olmak istersen" cümlesi ilave edilmiştir.¹⁵

H. Lietzmann'a göre, Katolik kilisesi, bu öneride dini rükün değil; en yüksek ahlâki bir nasihat olduğunu düşünmektedir. Hıristiyanlığın, mülkiyeti, kadını, bedeni hor görme olayında antikite Hıristiyanlığının bir yaşam tarzının dikkat çektiğini Katolikler belirtmekte ve fakirliğin-bekarlığın-nefsini köreltme olayını, İsa'nın düşünce sisteminde feragata dayanan üç eylem olarak görmektedirler. Ancak bu üç eylem, maalesef zamanla Hıristiyanlığın aslı unsuru haline gelmiştir.¹⁶

H. Lietzmann'a göre felsefe bu üç fikrin gelişmesini sağlamış ve onları âdeta manevileştirmiştir. Bu manevileştirme, bazan Cyniquelerin mülkiyetten uzaklaşma düşüncesi doğrultusunda olmuş, bazan da yerli sır dinleri olan Orfizm ve Pisagorcu sistemi doğrultusunda olmuştur.¹⁷ Bütün bunlara, ruhaniyeti temel felsefe olarak kabul eden Maniheizmi de ekleyebiliriz.

Çünkü Doğu'da oldukça yaygın olan Cynique felsefesinde en önemli konu, dünya malından feragattir. Bunu da Cynique'ler aklın ve hürriyetinin bağımsız olması için tavsiye etmektedirler. Auguste döneminde Cynique'leri, kalın paltolu, sırtı heybeli, ellerinde bastonlarla, halka nasihat veren ve şehir sokaklarında yatıp kalkan insanlar olarak görüyoruz. Burada H. Lietzmann,

---

¹² H. Strathman, *Geschichte der Frühchristlichen Askele*, I. 1914; E. Fehrle, *Die Kultirsche Keuscheit im Altertum*, 1910, *Eski Kilise Tarihi IV*, s. 384.

¹³ H. Lietzmann, *Eski Kilise Tarihi IV*, 383.

¹⁴ A.g.e., IV, s. 383.

¹⁵ Matta, 19/21; Markos, 10/21.

¹⁶ *Eski Kilise Tarihi IV*, s. 383.

¹⁷ A.g.e., IV, s. 384.

Cynique'lerin hürriyete verdikleri önemle, havarilerin Tanrısal krallığa verdikleri önemin bu noktada birleştiğinden bahsetmektedir.¹⁸

Aynı düşüncelerin, Yahudi mezheplerinden Esseniler'de ve Theraplute'larda olduğunu da görüyoruz ve onlar da dindarlık adına kadınlarla ilişkileri yasaklamışlardır.¹⁹

Philon, bu tavrı, Psagorcularda görülen eski bir Platoncu prensiple bağdaştırmakta ve bu nedenle ruhun muhalefetini açıklayan bir teori geliştirmektedir. Antik Orfizm'de de hayata tiksintiyle bakılmaktaydı. Onlar da bedeni, ruhun düşmanı olarak telakki eden bir zahitliği yaşatmak istiyorlardı. Bu tür zahitliğin temel şartı, bedeni et yemekten mahrum bırakmak olarak görülüyordu.²⁰

Bu şekilde perhiz fikri, felsefi müşahedelere bağlanarak birçok Hıristiyan muhitlerinde yayılmaya başlamıştı. Örneğin, Havariler çağında, sadece dini sebeplerle et yemeyen birtakım cemaatler vardı.²¹ H. Lietzmann'a göre bu durum, İsa Mesih'in havarilerini karakterize ediyordu.²² Böylece, ihtiyaçların yokluğu, çevredeki putperest dünya ile büyük bir ilişkiyi ortaya koyan bir zahitlik prensibine dönüşmüş oluyordu.²³ Antikite Hıristiyanlığında haftada iki gün farklı günlerde de Hıristiyanların oruç tutmaları, Yahudi muhitlerin oruçlarının (Pazartesi ve Perşembe) etkisiyle gelişen bir zahitliği göstermektedir.²⁴

Hıristiyanlık Grek dünyasına yayıldıkça, Hıristiyan cemaatlerin bünyesindeki zahitlik uygulamaları sadece oruçla ve cinsel perhizle sınırlı kalmayarak, başka zahitlik uygulamaları da gündeme gelmeye başlamıştır. İlk Hıristiyan kaynaklarından DIDACHE'de şu genel kuralı görüyoruz: "Şayet Rabbin boyunduruğunu taşıyabilirsen, mükemmel olacaksın. Bunu yapamazsan, yapabildiğini yap."²⁵ Bu emre göre, çok farklı zahitlik uygulamaları gündeme gelmeye başlamıştır, Meselâ, St Paul'un güdümündeki Korintoslu bir cemaat, evlilikte manevi evliliği gündemde tutuyordu.²⁶ Hatta resmi kilise bu tip zahitliklere karşıydı.²⁷ Ancak bunların önüne geçmek mümkün değildi. Meselâ, o dönemde Montanist bir Hıristiyan akımında zahitlikle ilgili uygulamalar ruhsal prophetisme'le açıkça kendisini

¹⁸ A.g.e., IV, s. 383; Markos, 6/7-11; Matta, 10/5-16.

¹⁹ A.g.e., IV, s. 384.

²⁰ E. Rohde, *psyche*, 2, 125.

²¹ Romalılara, 14/1.

²² Eski Kilise Tarihi, IV, s. 385.

²³ A.g.e., IV, s. 385.

²⁴ Luka, 18/12; Resüllerin işleri, 14/25; 27/9-10.

²⁵ Didache, 6, 2.

²⁶ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 385.

²⁷ A.g.e., IV, s. 385.

gösteriyordu. Diğer yandan Marcionit'lerde dünya ile düalist ayırım düşüncesi, bütün cemaat üyelerinde bu tür zahitliği zorunlu hale getiriyordu.²⁸

İrenée'nin bahsettiği SAYORNIKE ve VALENTİNİEN'ler gibi gnostik Hıristiyan hareketlerinde bu tür zahitlik, açık şekilde ve hatta ifrat derecede kendisini göstermeye başlamıştır.²⁹

Her ne kadar Hz. İsa ve St. Paul, evlenmeme konusunda, bekâr kalma lehinde eğilim gösterebilir de³⁰ bunu, zaruri bir emir olarak vermemelerine rağmen, Hıristiyan cemaatlerinde seksüel perhiz zaruri hale getirilmeye çalışılmıştır. Böylece, kilisede, bekâr kalma fikri yayılmaya başlamıştır.³¹ Çünkü İsa, bunu üstü kapalı da olsa teşvik ediyordu ve bekâr kalma hali, yeryüzünde kurulacak Tanrısal krallığa uygun geliyordu.³²

Resullerin işleri dikkatlice okunduğunda da, bekârlık konusunun, Hıristiyan olmanın ilk şartı olarak takdim edildiğini rahat bir şekilde görebiliriz. Özellikle Mezopotamya'da, din anlayışı ifrat derecede Hıristiyan cemaatlere hâkim olmuş ve hatta vaftiz olduktan sonra, evlenmemek âdeti bir kural haline gelmiştir.³³ Zaman zaman Kilise, bekârlığı Hıristiyan olmanın temel şartı olarak gören bu eğilimleri, Hıristiyanlık dışı olarak görmüş, bu düşünceleri mahkûm etmiş, ancak kesinlikle yok edememiştir.³⁴ Bu konuda Kilise oldukça zor durumda kalarak, ılımlı zahitlikleri desteklemek zorunda kalmış ve hatta bunları teşvik etmiştir.³⁵

3. Hıristiyan İlahiyatçılarının Tavırları ve İlk Zahitlik Örnekleri

Hıristiyan ilahiyatçıları, Hıristiyanlığa uygun bir zahitliğin ne olduğunu ortaya koymak zorunda kalarak, kiliseye bu konuda yön vermeye çalışmışlardır. Meselâ, İskenderiyeli Clément, bir Hıristiyan zahitliği ortaya koymaya çalışarak, sapık zahitlikleri dışlamıştır.³⁶ Aynı şeyi Origène de yapmıştır. O da zahitliği övmüş ve zahitliği, ruhu, Allah'a doğru yükselten bir hareket olduğunu belirterek, Hıristiyan zahitlerinin, Hıristiyanlığın gerçek filozofları olduğunu söylemiştir.³⁷

Hıristiyanî anlamda keşişliği/ruhbanıyeti, zahitlik uygulamaları adına icra edenlerin, ferdi veya grup olarak, dünyada yaşayan cemaatlerden ayrılarak, dünya ile ilişkilerini kopardıkları ve her türlü dünya işleriyle alakalarını kestikleri zaman, tam olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Bu tür yaşam tarzı,

²⁸ Eski Kilise Tarihinin I ve II. Ciltlerine bakılmalıdır.

²⁹ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 386'dan naklen, İrenée, 1, 24, 2 ve 1, 6, 3, 4.

³⁰ Matta, 19/6; 9, 10 ve I. Korintoslular, 7/8-9; 27-28.

³¹ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 386.

³² Matt, 22/30; Luka, 20/35; Matta, 12/25.

³³ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 386.

³⁴ A.g.e., IV, s. 386.

³⁵ A.g.e., IV, s. 386.

³⁶ A.g.e., IV, s. 387.

³⁷ Eu sebe, Hist. Ecel. 6, 3, 9.

Hıristiyanlıktan önce Hinduizm veya Budizm'de görülse de, Hıristiyan coğrafyasında müesseseseşerek daha belirgin hale gelmiştir. Gerçi, M.Ö. ikinci asırda Memphis'te, Serapis tapınağına ibadet için kapanan bir takım zahitlerin olduğunu ve bunlara CATOCHOI adı verildiğini de biliyoruz.³⁸ Bugün bu uygulamanın M.S. 400 de İskenderiye'nin SERAPEUM şehrinde hâla yaşadığı söylenmektedir.³⁹ İncil'de, Kudüs tapınağını gece-gündüz terk etmeyen oruçla ve dua ile Tanrı'nın hizmetinde olan ANNE'den bahsedilmektedir.⁴⁰

Tarihçi Josephe, çölde yaşayan, Palmiye dallarıyla örtünen, yaban meyveleriyle beslenen, gece ve gündüz soğuk su ile yıkanan zahit BRANIS'tan bahsederken, keşişlik örneğinin en canlı imajını ortaya koymaktadır.⁴¹ Philon'un, Mısır'da, MAREOTIS gölünün kenarında yaşayan THERAPEUTE'lerin olduğunu yazmaktadır. Bunlar da dünyadan iradeli bir kaçışın örneğini vermekteydiler.⁴²

Hıristiyanlıkta görülen ruhbanîyetin, Grek düşüncesinden ziyade, Mısır keşişliğinde prototip olarak kendisini göstermesi ve Hıristiyan zahitleri tarafından benimsenerek, Hıristiyanlıkla keşişliğin özdeşleşmesi, miladi IV. Yüzyıldan sonra daha da belirginlik kazanmıştır. Çünkü Mısır'da, IV. Yüzyılda, köyünü terk ederek uzakta bir mağarada yaşamak âdeti oldukça yaygındı.⁴³

Hıristiyan ruhbanîyetinin ve keşişliğinin müesseseseleşmesi konusunda daima iki isim dikkat çekmiştir: Bunlardan birisi ANTOINE'dir. Diğer de PACOME'dur.⁴⁴ Dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde Antoine ve Pacôme'un keşişliğe verdikleri belirli şekiller sayesinde, Hıristiyan ruhbanlığı, yeni gelişmelere şahit olmaya başlamıştır. Antoine, imkân ölçüsünde beşeri yerleşim çevrelerinden uzaklaşarak ıssız ve tenha yerlerde yaşamayı tercih etmiştir. O da daha öncekilerin yaşadıkları zahitlik âdetini icra etmeye yöneliyordu. Mağaralarda ve yer altı mezarlarında yaşıyordu. Dostları ona zaman zaman yiyecek götürüyorlardı. Bu tür zahitlik uygulamalarının hedefi, şeytanla savaş idi. Aslında bu, bir nevi Şeytana karşı kahramanlık göstermekti, Antoine, hayatının yirmi yılını bu şekilde Şeytanlarla mücadele ile geçirmiştir. Elli beş yaşında artık bir üstat olmuş; O'nun gibi yaşamak isteyen birçok öğrenciyi yanına çekmiştir.⁴⁵ Böylece çöl, onu üstat görenlerle dolmuştu.⁴⁶ Çöldeki bu Hıristiyan keşişliğini, Maximin'in iktidara gelmesi sona erdirmiş ve çöl keşişlerini Maximin dağıttırmıştı. Antoine, yeniden inzivaya çekilmişti. Ancak fazla ziyaretçilerden sıkılarak THEBAIDE'e çekilmişti. Ancak manevi bir ses,

³⁸ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 387.

³⁹ Rufin, Hist. Ecel., 11, 29.

⁴⁰ Luka, 2/37.

⁴¹ Joseph, Vita, 11 ve 12.

⁴² Eski Kilise Tarihi, IV, s. 388.

⁴³ A.g.e., IV, s. 388.

⁴⁴ A.g.e., IV, s. 388.

⁴⁵ A.g.e., IV, s. 389.

⁴⁶ Athanase, Vita, Ant. 46.

ona oradan ayrılmasını ve yüksek dağların eteklerinde suyun bulunduğu bir yeri tavsiye ediyordu. Çölde ilerleyen bir bedevi kervanıyla Antoine, dağların eteklerindeki suyun ve palmyelerin olduğu bir ovada ikamete karar vermişti. Artık, orada buğday ekerek ekmeğini yapıyordu. 356 yılında Antoiné bu ovada ölmüştür. Hıristiyan keşişleri hâlâ onun manastır mekânını saygıyla muhafaza etmektedirler. Burası, Kızıldeniz'den kırk km uzaklıkta, Wodi Arab Dağı'ndadır. Buraya, Biad el-Nasara'dan deve ile 36 saatte gelinebilmektedir.⁴⁷

Aslında Athanase, Antoiné'i mükemmel bir zahit olarak takdim ettiğinde, o dönemde yaygın olan müşterek bir kanaati de belirtiyordu. Buna göre, mükemmel zahit, feragatlarıyla, şeytanları alt etmiş ve onlara tahsis edilen bu dünyada, yani yalnızlık ve çöl dünyasında derinleşerek, onları en katı savaşa sürüklemiştir. Sadece bedensel işgullarla karakterize olmayan ve bir çeşit bedensel işkenceye dönüşen bu savaşta Antoine, zaferle çıkarak, bir takım mucizelere mazhar olmuştur. Hatta denildiğine göre vahşi hayvanlar bile ona itaat ve hizmet etmiştir.⁴⁸

Antoiné'nin hayatını yazanlar, halk geleneğinden birçok şeyler alarak, halkın zevkle okuyarak tadını çıkaracakları bir biyografi ortaya koymuşlardır. Athanase, Antoine'nin hayatını Pythagore efsanesinden mülhem olarak tasvir etmektedir.⁴⁹ Pythagore gibi, Antoine da Allah'la haşır neşir, bilgili bir mistik olarak ADYTON'dan çıkmakta ve keşişlerden oluşan kutsal sitesini organize etmeye başlamaktadır. Pythagor'da vaktiyle İtalya'da, talebelerinden oluşan bir teşkilat tesis etmişti.⁵⁰

Antoine'nin, keşişlerine söylediği uzun bir nutukta şunları açıkladığını Athanase bildirmektedir:

“Onların bütün hayatları, gelecek yargı düşüncesiyle belirginleşmiş ve her gün, onlar için son gün gibi telakki edilmiştir. Onlar, bütün çabalarını o “fazilet yolunu” takip etmek için göstermektedirler ve böylece filozofların, hâkimlerin, adillerin, yiğitlerin, tedbirli olanların faziletlerini uyguladıkları kadar, Hıristiyan faziletlerinden, merhameti, iyiliği, Mesih'e imanını da icra etmekteydiler. Yine onlar, öfkelerine hâkim olarak ve konuksever olarak kalmaktaydılar.”⁵¹

Athanase, Antoine manastır hayatında, ilk dikkat çeken şeyin Şeytanlara karşı savaş olduğunu belirtmektedir. Ona göre Şeytanlar, etrafımızı çevirmiş vaziyettedirler. Değişik şekiller altında, sayısız Şeytanlar, doğruluk yolunda en büyük engel olmaktadır. Bunun için Athanase, Şeytanların tabiatları ve onların saldırı şekilleri konusunda tam olarak bilgi vermektedir.⁵² Burada manastır

⁴⁷ Baedeker, Agyten, 211, Eski Kilise Tarihi, IV, s. 390.

⁴⁸ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 390.

⁴⁹ R. Reitzenstein, Das Athanasius Werk das leben des Antoinéus, 1914, p. 14.

⁵⁰ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 391.

⁵¹ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 391.

⁵² Vita Ant, 16-43.

zahitliğinde gördüğümüz “Şeytanla Savaş” fikrinin kökenlerini, Tabiatçı Dinlerin Şeytanla savaş inancında bol bol görmekteyiz. Böylece bu fikri, eski tabiatçı dinlerin putperestlerinin uygulamalarıyla yakinen bağlantılı olduğunu düşünerek Eski Grek felsefesinden Hıristiyanlığın ödünç alması büyük ihtimaldir.⁵³

Gerçi H. Lietzmann, Grek düşüncesinin, Antoiné’da ve diğer Kıpti zahitliğinde tesirinin olmadığını söylemektedir.⁵⁴ Ancak Hıristiyan zahitliğinin daha çok Mısır kökenli zahitlik uygulamalarından ilham aldığı, çevredeki Grek kökenli putperest kalıntılarından da etkilendiği kesindir. Bunun için Hıristiyan keşişliğinin sadece Hıristiyanlığın kendi kaynaklarına bağlı olarak geliştiği düşüncesi, yeterince tatminkâr görünmemektedir. Nitekim tarihte gördüğümüz ilk keşişlik merkezleri Mısır’da Wadi Natron’da bulunmaktadır. Antikitede, keşişlerin toplandığı üç merkez vardır: SKETIS, NITRIA ve KELLIA. Bu merkezlerden NITRIA’yı, Amun kurmuştur. SKETIS’i 300 yılına doğru İskenderiyeli MACAIRE kurmuştur. MACAIRE’in etkisi Kellia’da ve Nitria’da da açık şekilde görülmektedir.⁵⁵

Bu manastır merkezlerinde keşişler çok katı kurallar içinde yaşamaktaydılar. Herbir keşiş diğerini görmeden yaşıyordu. Hücrelerinde ölüp de, dört gün sonra ancak diğer keşişlerin haberi oluyordu. Bu keşişler sadece Cumartesi ve Pazar ibadeti için bir araya geliyorlardı. Yine arada olan “kardeşlik yemekleri” onları bir araya getiriyordu.⁵⁶ Burada dikkatimizi çeken en önemli konu, keşişlerin, palmiye dallarından ördükleri hasırları, araçlar vasıtasıyla satarak, kendi ihtiyaçlarını karşılamış olmalarıdır.⁵⁷ Bu şekildeki zahitlik hayatında ibadetle çalışmanın ilk modellerini görmüş oluyoruz. Böylece manastırlar o dönemde aylak insanların bir toplantı yeri olarak görülmemektedir.

Mısır keşişliğini ve Hıristiyan manastır hayatını düzene koyan ikinci önemli isim PACOME’dur, Pacôme, pagan anne-babadan doğmuş bir kıptidir. O Hıristiyanlığa el-kaorua denilen yerde vaftiz olarak girmiştir. Hıristiyan zahitliğini ona öğreten PLAMON’dur. Hem PACOME, hem de PALAMON hayatlarını çanta örerek kazanmakta hem de zahidane bir hayat sürmekteydiler. Pacôme, manevi bir sesin ona, Palamön’a yerleşmesini önerdiğini söyleyerek, oraya yerleşmiştir. Kısa zaman sonra etrafına birçok insan toplanmıştır. Hatta H. Lietzmann’ın, Jerôme’dan naklettiğine göre, Pacôme, tunç bir tablo üzerine manastır kurallarını yazmıştır.⁵⁸ Onun manastır kurallarını, Jerôme’un 404

⁵³ Eski kilise Tarihi, IV, s. 392.

⁵⁴ A.g.e., IV, s. 392.

⁵⁵ A.g.e., IV, s. 392’den naklen, Hist. Laus, 18, p. 44, 5, 51.

⁵⁶ A.g.e., IV, s. 393.

⁵⁷ A.g.e., IV, s. 393.

⁵⁸ Hist. Laws, 37, p. 88, 4’ten naklen Eski Kilise Tarihi, IV, s. 395.

yılında Yunanca'dan yaptığı Latince tercümede görmekteyiz.⁵⁹ Bu kurallara göre, manastıra girecek kişinin, yirmi Mezmuru, Yeni Ahitleri iki mektubu ve İncil'in diğer bölümlerinin bir kısmını ezberlemesi ve okuma yazma bilmesi gerekmektedir. Manastırda, Cumartesi akşamı ve Pazar günü toplu ibadet yapılıyordu. Her keşiş kendisine tahsis edilen odada ikamet etmek zorundaydı. Keşişlik hayatı, bedene acı çektirmekle ilişkili bulunuyordu. Bu da bir nevi nefisle mücadeleyi gerektiriyordu. Her keşişin oturduğu oda, bir evde bulunmaktaydı ve mor evde birçok oda vardı. Her evin bir şefi bulunuyordu. Üç, dört ev, bir grup oluşturmaktaydı. Bu evlerde, hasır, fular, etek, ip ve araba yapanlar vardı. Bunları satarak hayatlarını kazanıyorlardı. Manastırda yaşayanların bütün işlerini üç ev organize etmekteydi: Birinci ev, mutfakla ilgileniyordu. İkinci ev, hastalarla ilgileniyordu. Üçüncü ev, manastırın dış ilişkilerini yönetiyordu. Üçüncü ev, aynı zamanda misafirlerle de meşgul olmaktadır. Yeni gelenlerin eğitimi ve onların manastıra hazırlanmaları bu eve aitti. Üretilen malzemelerin satışı da yine bu eve aitti.⁶⁰ Burada dikkatimizi çeken bir konu da, bu üç evde çalışanların; "her üç haftada değiştirilmeleri idi. Günde iki öğün yemek yeniyordu. Sabah kahvaltısı yoktu."⁶¹ Pacöme, manastırının dua ve ibadet vakti, şafak vakti ve akşam vaktiydi. Bu toplantılarda dua ve İncil okumalarından sonra, on iki Mezmur ezberden okunuyordu. Pacöme manastırında yaşayanlar, Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutuyorlardı. Diğer günler, her keşiş odasında münzevi halde işini yapıyordu. Gündüz uyumak yoktu. Uyku saatlerinde yatakta değil, uzun sandalyeler üzerinde uyumaktaydılar.⁶²

Pacöme manastırını tek merkezden yönetiliyordu. Burası, PABAU (Fau Kebli) manastırındır. Burada yılda iki defa toplantı yapılmaktadır: Bu da Paskalyada ve 13 Ağustos'ta yapılmaktadır. Bu toplantılar, genel toplantılardı ve bütün keşişlerin katılması şarttı.⁶³

Böylece IV. Yüzyılın sonunda Mısır, klasik keşişliğin merkezi haline gelmiştir. Çok erken dönemde Pacöme manastırları tarafından icra edilen aksiyon dikkat çekmekteydi. Daha yakınlarda yukarı Mısır'da ve orta Mısır'da yapılan kazılarda çıkan papirus yazmaları, onların 385 yılına doğru, organizeli manastırlara sahip olduklarını göstermektedir. Bu manastırlarda HAÇ figürünü temsilen, kolların açılarak dua uygulaması,⁶⁴ Hıristiyanlıkla manastır zahitliğinin ilişkisinin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir.

⁵⁹ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 395.

⁶⁰ A.g.e., IV, s. 397.

⁶¹ A.g.e., IV, s. 397.

⁶² Hist. Lays, 32, p. 92'den naklen Eski Kilise Tarihi, IV, . 398.

⁶³ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 399.

⁶⁴ H. İdris Bell, Jews and Christians in Egypt, 1924, p. 81.

4. Sonuç

Keşişlik/ruhbanîyet hayatındaki gelişmelerde, Hıristiyanî unsurun önde olduğunu görmekteyiz. Yerel tabiat dinlerinin paganist zahidâne uygulamalarıyla belirli anlamda etkileşim içinde olan Hıristiyanlık ve özellikle gnostik özelliklere sahip olan manastır Hıristiyanlığı bu zahidâne uygulamada, aşırı derecede beden-ruh dengesini kurarken, ruhun yüceltilmesine azami önemi vermeye çalışmıştır. Bu da, bedeni, cismâni ve dünyevi olan bütün eğilimlerden uzaklaştırmaya götürmüştür. Hatta bu noktada uygulamayı icra edenlerle, saf kilise Hıristiyanları arasında bir çatışma bile söz konusu olmuştur. Aslında Origène bu iki grubu birleştirmeye çalışmıştır. Ancak Kıpti keşişler buna yanaşmamışlardır. Onlar, İsa'nın dağdaki vaazının sert kurallarını yaşamayı tercih etmişlerdir.⁶⁵ Böylece Mısır kökenli bir keşişlik anlayışı, zaman içinde Hıristiyanî zahitlik unsurlarını belirgin hale getirmiştir. Ancak beşinci yüzyıla gelindiğinde keşişlik hayatı, daha başka unsurları da bünyesine alarak daha da gelişmiştir. Bedeni ezme, ona acı çektirme, günlerce aç kalma, erkeklerin kendilerini hadım etmeleri gibi uygulamalar Hıristiyanlık adına, manastırlarda yaşamaya devam etmiştir. Kilise ise zaman zaman bu uygulamalara toleransla yaklaşıp da bazen bunları sapıklık olarak da ilan etmiştir. Ancak bu uygulamaların önüne geçmek mümkün olmamıştır.

Kilisenin bu tür muhalefeti karşısında kısmî düzelmeler de dikkatimizi çekmektedir. Meselâ, JOVINIEN, doğunun bu katı zahitliğini reddetmiş ve dünya ile ilişkileri dışlamayan bir zahitlik modeli geliştirmiştir.⁶⁶ O, bakireliği kınayarak, erkek ve kadınları evlenmeye davet etmiştir ve evlenerek de keşiş olunabileceğini savunmuştur. Ancak sonunda Jovinien ve taraftarları kilise tarafından mahkûm edilmişlerdir.⁶⁷

Görüldüğü gibi, İslam dünyasındaki Medrese-Tekke mücadelesi olarak ortaya çıkan bir olayın benzeri, kısmi de olsa Hıristiyanlıkta Kilise-Manastır arasındaki ifrad zahitlik uygulamalarında da görülmektedir. Ancak Kilise tam anlamıyla bu ifrad manastır yaşam tarzına karşı tavrını sert şekilde koyamamış ve Hıristiyanlıkta keşişlik hayatı, yani ruhbanîyet, ifrat şekilde varlığını bünyesine farklı unsurları da alarak devam etmiştir.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

⁶⁵ Luka, 6/20-26.

⁶⁶ Eski Kilise Tarihi, IV, s. 424.

⁶⁷ A.g.e., IV, s. 426.

5. Kaynaklar

Lietzmann, Hans (2016). *Eski Kilise Tarihi*, IV. Cilt, Konya,2016

Matta: 11/18-19

Luka: 71/33

Markos: 2/18

I. Korintos: 9/15

Strathman, H. (1914). *Geschichte der Fruhchristichein Askese, I.*

Fehrle, E. (1910). *Die Kultische Kearschert, im Altertum.*

Romalılara: 14/1

Didaché, *Eski Kilise Tarihi*, I. Cilt.

Eusébe, *Hist. Ecel.* 6, 3, 9.

Rufin, *Hist. Ecel.* 11, 23.

Joséph, *Vita*, 11 m 12.

Athanase, *Vita Ant.*, 46

Reitzenstein, R. (1914). *Das Athanasins werk das keben des Antonius.*

İdris, Bell (1924), *Jews and christians in Egypt.*